

підвищеним усвідомленням єдиності Я у всьому вказує на перспективу більшої реалізації Всезагального Братства для всього, що живе.

ПЛАНЕТАРНА СВІДОМІСТЬ ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ ЗАПИТ ХХІ СТОЛІТТЯ

Юлія Олександрівна Шабанова
Україна

*Доктор філософських наук, професор,
Заслужений працівник освіти України,
завідувачка кафедри філософії і педагогіки
Національного ТУ «Дніпровська політехніка»,
Куратор наукової групи Теософського Товариства в Україні*

Феномен свідомості, будучи предметом дослідження багатьох сучасних наук, таких як біологія, соціологія, інформатика, когнітивістики, кібернетика, лінгвістика, психологія, квантова фізика, не зводиться до єдиного розуміння в міждисциплінарному діалозі. У філософії свідомість є однією з основних категорій, на яких ґрунтуються різні онтологічні, гносеологічні, аксіологічні, етичні і навіть соціальні позиції. Існує три методологічні установки: засновані або на первинності свідомості над матерією, або на вторинності свідомості стосовно матерії, або на дуалізмі свідомості та матерії.

Теософське розуміння свідомості стоїть осторонь, що обумовлено суттю теософії як «Божественної мудрості», на відміну від філософії, як прагнення її осягнути. Виходячи з цього європейська філософія класичного періоду пов'язує поняття свідомості з людиною, наділяючи свідомість інтегративної природою раціонально-ірраціональних структур. При цьому свідомість не зводиться до жодної з її структур і є змістовно більшим ніж їх сума. Філософія неklasичного періоду, звертаючись до онтологічної категорії несвідомого (А. Шопенгауер), а потім і антропологічного поняття підсвідомого (Ф. Ніцше, К. Юнг), вказує на ірраціонально-інтуїтивний аспект, завдяки чому відкривається потенціал розширення свідомості людини. Так, філософія класичного і неklasичного періодів врівноважує раціональний і ірраціональний модуси свідомості. Постнеklasична філософія свідомості

представлена трансцендентальною феноменологією Е. Гуссерля, який досліджує іманентні акти чистої свідомості та діалектикою повсякденного і онтологічного буття М. Гайдеггера. Слід зазначити, що відмінність між позиціями Гуссерля і Гайдеггера полягає у визнанні або запереченні метафізичного статусу свідомості позазнакового простору, що дозволило одним і не дозволило іншим вважати форму сутністю свідомості.

У сучасній філософії свідомості спостерігається спроба вийти за класичне визначення свідомості, яке ототожнюється безпосередньо з діяльністю людини і наділити свідомість самостійним метафізичним і онтологічним статусом. Перегляд наукової парадигми пов'язаної з постнекласичним періодом демонструє тенденцію до формування картини світу на основі єдиного поля свідомості.

Сучасні філософські та наукові погляди (квантова картина світу) на свідомість наближаються до теософських, в якості ствердження існування єдиного поля свідомості, яке в особі людини приймає саморефлексуєчі форми та виконує функцію самоусвідомлення Духовності. Всесвіт, Вселенське буття володіє самоусвідомленням, в якому рефлексуєча здатність людини сприяє процесу саморефлексії Духовності, як стрижня життєвого простору. Еволюційна задача людини – розширити свідомість і вийти на нові форми її об'єктивації – тобто нові форму буття.

Пітер Рассел, сучасний британський науковець та мислитель, вважає, що наступний етап еволюційного розвитку свідомості, призведе не до видозміни фізичної форми, як це відбувалось в попередній еволюції, а до якісної зміни в цілому планетарної культури²⁸. На його думку, подібно до того, як об'єднання найпростіших на клітинному рівні призвело до створення більш складних еволюційних форм, об'єднання індивідуальностей в кластри (групи людей) стане основою формування єдиної планетарної свідомості.

Сучасний світ вже демонструє цю тенденцію до об'єднання:

1. **Об'єднання на соціальному рівні.** Глобалізація, єдина природа екологічних та економічних криз, світові пандемії тощо призводить до об'єднання всього людства на шляху вирішення проблем. В зв'язку з цим активізуються міжнародні, світові громадські організації по

---

²⁸ Russell, P. The Global Brain: speculations on the evolutionary leap to planetary consciousness. Los Angeles: JP Tarcher, 1983.

боротьбі з пандемією, тероризмом, руйнацією екології та іншими проблемами світового масштабу.

2. **Об'єднання на управлінському рівні.** Сучасний менеджмент тяжіє до командної роботи, до політики співпраці, а не конкуренції. У професійному світі сьогодні важливий не кращий, а кожен. Формується концепція нового лідера, який є не адміністратор чи управлінець авторитарного зразку, а самодостатній авторитет, мудро супроводжуючий командну діяльність.

3. **Об'єднання на інформаційному рівні.** В епоху діджиталізації інтернет і соціальні мережі об'єднують людей не за національними, релігійними, расовими або віковим ознаками, а за інтересами, цінностям, знанням, смислами.

4. **Об'єднання на рівні свідомості.** Поєднання Душі з Душею, Людини з Людиною на рівні відносин, розуміння, усвідомлення єдності. В добу метамодерну все більше стають в ціні щирість, відкритість, чуттєвість.

Таким чином, в сучасному світі спостерігається тенденція до об'єднання на соціальному (фізично, організаційно), розумовому (інформаційно), духовному (на рівні свідомості) рівнях. Людство прагне функціонувати як єдиний організм, як єдине поле свідомості. Так реалізується тенденція до формування планетарної свідомості, еволюційне завдання якого – самодослідження Духовного.

Це і є та єдність до якої закликає теософія і намагається реалізувати теософське товариство – створити єдиний організм (Всесвітнє братерство), єдине поле свідомості, навколо якого і відбудеться еволюційний (квантовий) стрибок до об'єднання. При цьому, об'єднання не поглинає свої структурні складові, а існує завдяки неповторності кожної з них. На думку Пітера Рассела, для якісного переходу на новий планетарний рівень свідомості знадобляться 10 мільярдів людських свідомостей на планеті²⁹. Сьогодні населення планети наближається до 8 мільярдів. Кількісний показник вже практично досягнуто, з огляду на тенденцію до збільшення населення Землі.

Але ж, причиною негативного ходу історії може стати розквітаючий егоїзм споживчого суспільства. Якщо на початкових етапах самоусвідомлення людство мало пройти шлях індивідуалізації у вигляді особистісного відокремлення, то сьогодні вище Я –

---

²⁹ Там само.

справжня сутність людини, носій свідомості, все більше закривається в оболонку самості, ускладнюючи процес еволюції.

Алан Вілсон Уоттс англо-американський філософ, відомий перекладач та популяризатор східної філософії на Заході, вводить поняття «інкапсульованого в шкіру еґо» або «Еґо, що заключено в шкіру» (“skin-encapsulated ego”), як стан ідентифікації себе зі своїм тілом, з ментальними стереотипами, соціальними ролями, переконаннями, формами поведінки тощо. Так відбувається процес заміщення себе істинного (сутнісного, духовного) зовнішніми форми діяльності – кар'єра, фінансове благополуччя, соціальна чи ідеологічна залежність. Все, що знаходиться за межами «шкіри», автоматично визначається як «Не Я», відокремленого від будь-якого іншого «інкапсульованого в шкіру еґо», а також від усього, що ми сприймаємо як наше фізичне оточення. «Капсулювання» еґо було закономірним етапом самосвідомості людини попередніх періодів еволюції задля формування індивідуальності, без якої втрачалась унікальність, і навряд чи була б якась чітка текстура для життєвої реальності. Без широкого спектру індивідуалізації не було б джерела оновлення як форми підтримки вічного життя.

Накопичивши багатий досвід індивідуалізацій та фрагментарних конкретизацій, історія планетарного людства закінчує епоху еґоцентричного «капсулювання» й переходить на новий еволюційний етап – збирання даного досвіду на новому якісному рівні єдиної свідомості. Приходить час витончити, «розм'якшити мембрану еґо» для здійснення процесів інтеграції в єдине поле свідомості. Сьогодні прийшов час утримати здоровий баланс між турботою про свою індивідуальність й постійної відкритістю до єдиного життя. Розсіювання межі «шкіри» дозволяє свідомості зливатися в єдине поле.

Саме сьогодні фіксується фаза розвитку мільярдів свідомостей на планеті, завдяки чому еволюція зміщується у внутрішній світ людини. Техногенна цивілізація виконала своє завдання – створила комфортні умови для існування людини. Роботизація і діджиталізація сприяють тому, щоб людина звернулася до Себе внутрішньої. Вже зрозуміло, що примноження форм споживчої культури – безглуздо. Ми пройшли етапи зовнішніх змін, наука зробила все щоб, людина мала можливість направити свої зусилля всередину себе. Дана картина збігається з теософською схемою циклів еволюції космосу, відповідно до якої, витончена духо-матерія пройшовши стадію

інволюції (опущення в матерію), починає рухатися по шляху еволюційного згортання матерії шляхом розширення свідомості до єдиного поля. Так пандемія COVID-19 створила умови для внутрішнього зосередження і концентрації, розширення свідомості на індивідуальному рівні для відтворення єдиного поля планетарної свідомості. Лі Еделькорт, відома світова трендсеттер, засновниця кампанії по прогнозуванню актуальних віянь і умонастроїв Trend Union, називає пандемію «Карантинном споживання». Ми маємо навчитися жити в світі без зайвих речей, зовнішніх стереотипів та культу споживання. Але, сьогодні явно відчувається розшарування в суспільстві на тих, хто залишився в «шкурі» і продовжує розділяти світ і тих, хто усвідомлює цілісність свідомості і йде шляхом внутрішньої еволюції.

Звертаючись до історичної періодизації культури, в основі якої лежить рівень розвитку свідомості, відзначимо, що сьогодні ми вступили в фазу метамодерну, умовне начало якого визначається 2010 роком і пов'язано з виходом роботи «Нотатки про метамодерн» нідерландських культурфілософів Тімотеуса Вермюлена и Робіна ван дер Аккера³⁰. Автори визначають метамодерн як дискурс осциляції (коливання) між оптимізмом модерну і іронією постмодерну, як коливання між внутрішнім та зовнішнім в пошуках істинного смислу та набуття нової якості свідомості, глибино сутнісного розуміння світу в перші десятиліття XXI століття. Метамодерн шукає місце, де наше справжнє Я відчуває себе «вдома», тобто є собою, а не формою з якої зазвичай відбувається ототожнення. Цей пошук здійснюється завдяки коливальному суміщенню внутрішньої зосередженості і зовнішньої залученості. Здійснюється спроба утримати зовнішнє життя та його внутрішню глибину. Ця глибина не є чимось новим. Це вікова мудрість, яка пронизує і утримує всю культуру людства. Мудрість, яка вшита в усі духовні вчення, практики, філософські погляди. Мудрість, що є трансцендентним джерелом і підставою теософії.

Якщо в попередні часи індивідуалізації свідомості ця мудрість розкривалась через духовних вчителів та поглиналась масовою свідомістю часу, то зараз, враховуючи вказані вище соціальні тенденції, довічна мудрість розкривається через внутрішні

---

³⁰ Vermeulen, T., Akker, R. Notes on metamodernism // *Journal of Aesthetics & Culture*. — 2010. V 2. — Pp. 56-77.

трансформації кожного, що має призвести до високоорганізованого суспільства. Ця трансформація свідомості – тобто усвідомлення необхідності зняття «шкіри», має відбуватися на рівні індивідуального самоусвідомлення своєї відповідальності за долю планетарної еволюції.

Відповідно до Пітера Рассела, основне завдання людства на даному етапі це «не тільки думати по новому, а й бути по новому». Тобто зробити цей шлях від «єго», що занурено в «шкіру» до «єго» з розмитими межами. Й якщо ми цього не зробимо, то ми тільки продовжуємо говорити про єдність.

Таким чином, виходячи з теоретичних здобутків філософії свідомості та теософського розуміння свідомості, як єдиного поля, а також процесів цивілізаційного розвитку та його кризових явищ, можна стверджувати сучасний період розвитку людства, як час кардинальних еволюційних змін на шляху досягнення сутнісної єдності. Але ж, єдине поле свідомості існує поза часом та простором, презентуючи вічність. Саме тому, кожна мить нашого життя є найцінніша точка свідомості. Й жити треба так, щоб кожен мить наділяти повнотою смислів, тобто максимально, наповнювати життєвий простір внутрішньою активністю індивідуалізованої свідомості, а не мріяти про майбутнє покращення чи імовірні зміни. Як сказав Алан Уоттс: «Ви не граєте сонату для того, щоб дійти до фінального акорду, і якби значення речей були просто в кінці, композитори не писали б нічого, крім фіналів»³¹.

Практична теософія є спосіб життя, відповідно до досягнення єдності на рівні свідомості. Виходячи з цього, ми маємо слідувати крокам що сприяють розширенню свідомості сучасного людства не на рівні абстрактних теорій, що не сприймаються масами, а на рівні окремої індивідуальності, яка згідно принципу «подібне, притягує подібне», змінюючись сама, сприяє еволюційним процесам – формуванню планетарної свідомості.

На цьому шляху запитамі сьогодення представляються наступні кроки:

1. Усвідомлене розуміння внутрішньої сутності людини. Зміна центру уваги зі своїх зовнішніх, умовних форм існування на внутрішні. Жити свідомо – це усвідомлювати та утримувати свою істинну сутність, своє глибинне чи вище Я в повсякденному бутті.

---

³¹ Watts, V. A. The Wisdom of Insecurity. – New York: Vintage Books, 2011.

2. Інтегрування вищого Я в зовнішні форми життя.

Методологією таких світоглядних змін виступає теософське розуміння нерозривного зв'язку свідомості та матерії. З цього приводу Анна Безант стверджує: «Свідомість і матерія впливають один на одне, тому що є двома складовими частинами єдиного цілого, обидві вони проявляються, коли відокремлюються одна від одної і обидві зникають при об'єднанні; і коли одна від одної відокремлюються, між ними завжди залишається зв'язок»³². На філософському рівні цей зв'язок обґрунтовується в діалектиці онтологічного та повсякденного буття М. Гайдеггера³³.

3. Розширення свідомості відбувається завдяки витонченню мембрани «єго», завдяки чому індивід вже не сприймає себе як частку, а долучається до єдиного поля свідомості. Східні містики називають цей трансцендентний стан саторі, самадхі; західні езотерики – екстаз, інсайт, осяяння; психоаналітики – «змінені стани свідомості», смерть єго, психоделічні епізоди. Незалежно від назви трансперсональні, пікові переживання сприяють позбавленню обумовленості власним єго. Саме тому в сучасному світі медитаційні, духовні практики традиційного Сходу отримали поширення в нетрадиційній культурі Заходу. Духовна практика має стати не захопленням обраних, а повсякденною справою сучасної людини.

4. Співчуття і співстраждання. Внутрішня концентрація та зосередження на необумовленому стані – це та точка, де починається співчуття і співстраждання, що тримаються не на емоційних короткоплинних станах, а на усвідомленні єдності буття, як єдиної реальності, єдиного поля свідомості. Емпатія – шлях до розмивання оболонки «шкіри», до розосередження Єго.

5. Етика прийняття кожного ґрунтується на розумінні єдності світу та права кожного індивіда та індивідуальності існувати та проявлятися відповідно до свого рівня свідомості. Сприймаючи світ в його багатогранності, ми розширюємо уявлення до цілісної картини Всесвіту, де все доцільно та закономірно. Це умова на світоглядному рівні – розширення свідомості до планетарної, на соціальному – формування толерантності та позбавлення конфліктів та агресії.

6. Хвильовий ефект (І. Ялом). Усвідомлення, що кожна людина поширює навколо себе концентричні кола впливу, як на оточуючих

---

³² Безант, А. Исследование сознания. – М.: REFL-book, 1997. С. 33.

³³ Хайдеггер, М. Бытие и время. – М.: Ad Marginem, 1997. 452 с.

людей чи середовище, так і на єдине поле космічної свідомості, змінює світ на енерго-інформаційно рівні. Будь-яке існування, хоч і обмежено в часі, чи мало помітне в своїх досягненнях, має сенс для Всесвіту. Матеріальні чи соціально обумовлені речі не мають еволюційного значення, бо вони кінцеві. Резонанс у Всесвіті має те, що розповсюджується на рівні свідомості: смисли, розуміння, переживання, цінності, з яких і складається мудрість. На практиці це отримує поширення через прояви турботи, допомоги, співрозуміння, розради, втішання.

7. Смерть як визначення усвідомленого життя. «Пам'ять про те, що ми помremo, робить нас людьми»³⁴. Така позиція формує усвідомлене відношення до життя. Аргумент симетрії Епікура нагадує нам що вічність, з якої ми прийшли й в яку ми відходимо, – єдина реальність. Ми вирвані з вічності в ілюзію часових вимірів та не відчуваємо себе у вічності. Причому вічність до народження нас мало турбує, а вічність після смерті лякає³⁵. Якщо смерть неминуча, ми маємо пам'ятати про неї протягом життя, тобто надати життю смисл відповідно до вічності. Утримання пам'яті про вічність з якої ми вирвані й сприяє розумінню хто Я, й що таке свідомість.

Сучасні явища світових, геополітичних конфліктів, світових криз та пандемій явний натяк Всесвіту на необхідність світоглядних змін на рівні свідомості. Пов'язане із COVID-19 примусове усамітнення, самоізоляція, відсторонення від метушні та умовностей соціуму, його хибних ролей і цілей, природного уповільнення темпу життя, відмова від непотрібної діяльності (епоха діджиталізації створила умови віртуальних івентів, конференцій, спілкувань в групах за інтересами), усвідомлена самоосвіта й самовдосконалення, сьогодні стали дійсністю кожної людини. Через ці форми людство має прийти до розуміння змін та конкретних дій на індивідуальному рівні. Планетарна свідомість формується «знизу», шляхом квантового стрибку від індивідуальних форм життя, як лінійного процесу до голографічного усвідомлення свого вищого Я як визначальної частки Світобудови. Так проявляється теософський постулат «Все у Всьому»³⁶. Згідно квантової фізики, свідомість Суб'єкта творить світи, проявляючи єдине поле свідомості в актуалізованій Дійсності, через яку й проявляється «Абсолютна Свідомість, незбагненна, тим не менш, єдина самосутнісна Реальність»³⁷.

³⁴ Ялом, И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти. – М.: «Э», 2015.

³⁵ Там само.

³⁶ Блаватская Е.П. Тайная Доктрина. – М.: Прогресс-Культура, 1992. – Т.1. 384 с.

³⁷ Там само. С. 36.